

องค์รวมแห่งสันติภาพ

ความเรียงในวาระ 50 ปี

แห่งการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่สอง

พระไพศาล วิสาโล

มนุษย์ทุกคนย่อมดิ้นรนให้พ้นจากภัยคุกคามสันติภาพและความสงบสุขจึงเป็นยอดปรารถนาของทุกชีวิต แต่ตลอดเวลาที่ผ่านมาการเบียดเบียนคุกคามกันได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์มนุษยชาติ สงครามเกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า มิใช่แต่แผ่นดินครั้งสามก๊กเท่านั้นที่ “เป็นสุขมาช้านานแล้วก็เป็นศึก ครั้นศึกสงบแล้วก็สุข” แผ่นดินอื่นไม่ว่ายุคใดสมัยใดก็มีชะตากรรมไม่ต่างกัน กระนั้นก็ตามแม้สงครามแต่ละครั้งจะสร้างบาดแผลในจิตใจแก่ประชาชนเป็นอันมาก แต่ผู้คนก็ไม่เคยสิ้นหวังความใฝ่ฝันในสันติภาพยังคงเป็นแรงบันดาลใจที่ทรงพลังอย่างยิ่งในการผลักดันประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติทุกมุมโลก

แนวคิดองค์รวมเกี่ยวกับสันติภาพ

แม้สงครามจะเป็นสิ่งตรงข้ามกับสันติภาพ

แต่สันติภาพย่อมมีความหมายมากกว่าภาวะที่ปลอดจากสงคราม การที่มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยมีความผูกพันผืนผ้าในสันติภาพอย่างยิ่ง แสดงว่าสันติภาพต้องมีความหมายในเชิงบวกด้วยอย่างไรก็ตาม น่าสังเกตว่าปัจจุบันผู้คนมักเข้าใจสันติภาพแต่เพียงนัยลบ (คือมองว่าสันติภาพได้แก่สภาวะที่ปลอดพ้นจากสงคราม) เมื่ออัลวิน ทอฟเลอร์พูดถึงสันติภาพในหนังสือเล่มใหม่ของเขาก็คำว่า “การระงับสงคราม (anti-war)” ดังตั้งชื่อหนังสือเล่มนั้นว่า *War and Anti-War*

การที่สันติภาพมีพลังบันดาลใจให้แก่มนุษย์ได้ ก็เพราะคำ ๆ นี้มีนัยหมายถึงความสุขด้วย ดังคนไทยมักเรียกทั้งสองคำรวมกันว่า “สันติสุข” หรือ “สงบสุข” มองในแง่ที่สันติภาพก็มีอะไรหลายอย่างคล้ายกับคำว่า “สุขภาพ” トラバจนเมื่อเร็ว ๆ นี้ คำว่า สุขภาพในความเข้าใจของคนทั่วไปก็มีความหมายโดยนัยลบ คือภาวะ

ปลอดภัย แต่ปัญหาก็คือว่าคนที่ยังไม่เป็นโรค/ (ตามคำวินิจฉัยของแพทย์) บ่อยครั้งก็หาได้มี สุขภาพดีไม่ คนที่มีไขมันเกาะตามผนังหลอดเลือด เป็นอันมาก แม้จะยังไม่เกิดโรคหัวใจขึ้นมา แต่ก็ไม่ว่าจะเรียกว่าเป็นคนมีสุขภาพดีได้ ใน ทำนองเดียวกัน คนที่มีความเครียดวิตกกังวลสูง แม้หมอยังไม่พบโรคความดันโลหิตสูง โรค กระเพาะอาหารอักเสบ หรือโรคหัวใจ ก็ยากที่จะ พูดยืนยันว่ามีสุขภาพดี ด้วยเหตุนี้คำว่า สุขภาพจะมีความหมายสมบูรณ์แท้จริงก็ต่อเมื่อมี ความหมายในเชิงบวก นั่นคือ ความผาสุก (well-being) และความผาสุกนั้นจะมีความหมาย สมบูรณ์เต็มคำได้ก็ต่อเมื่อครอบคลุมทั้งในทาง ร่างกาย จิตใจ และในความสัมพันธ์กับผู้อื่น

สุขภาพเป็นฉันทิ สันติภาพก็เป็นฉันทิ นั้น กล่าวคือ นอกจากมีความหมายในแง่ลบแล้ว ยัง มีความหมายในแง่บวกโดยเชื่อมโยงสัมพันธ์กับ ความสุข เนื่องจากความสุขนั้นมีหลายมิติหลาย ระดับ ดังนั้นแนวคิดเรื่องสันติภาพที่สมบูรณ์ จะต้องมีความหมายหลายระดับด้วย กล่าวคือ ครอบคลุมทั้งระดับบุคคล และระดับสังคม ใน ระดับบุคคล สันติภาพหมายถึงความสงบสุข ทางจิตใจและความสัมพันธ์ส่วนบุคคล (inter personal) ที่ราบรื่นกลมกลืนกับผู้คนรอบข้าง ปลอดภัยจากการเบียดเบียนตนและผู้อื่น ใน ระดับสังคมสันติภาพย่อมหมายถึงความผาสุกใน หมู่ชน อยู่ร่วมกันอย่างบรรสานสอดคล้อง ปราศ จากการขัดแย้งทะเลาะวิวาทและประหัตประหารกัน

การมองสันติภาพโดยทัศนะองค์รวมคือ ครอบคลุมทั้งแง่ลบแง่บวก และทั้งระดับบุคคล และสังคม จะช่วยให้เราเข้าใจสันติภาพได้ชัดเจน ขึ้น และช่วยให้แลเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยง ระหว่างเหตุปัจจัยในระดับต่างๆ ที่เป็นทั้งราก ฐานและสิ่งเกื้อหนุนให้เกิดสันติภาพที่ยั่งยืน ใน ขณะเดียวกันก็จะมีผลกำหนดวิธีการให้ได้มาซึ่ง

สันติภาพในลักษณะที่แตกต่างจากการมอง เฉพาะแง่เฉพาะระดับ

สันติภาพระดับสังคม

การมองสันติภาพแบบแยกส่วน หรือมอง เฉพาะแง่เฉพาะระดับ จะทำให้เน้นวิธีการแต่ เพียงบางด้านเท่านั้น ในขณะที่ด้านอื่น ๆ ถูกละ เลยไป ทั้งๆที่อาจมีความสำคัญกว่า ทำให้ไม่มี หลักประกันว่าสันติภาพจะเป็นไปอย่างยั่งยืน ถ้า เข้าใจว่าสันติภาพหมายถึงภาวะปลอดภัย สงคราม สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาคือ การเน้นวิธีการป้องกัน ป้องปราม และปราบปรามหรือระงับสงคราม มาตรการที่มักใช้กันก็คือการตรากฎหมายหรือทำ สนธิสัญญาข้อตกลง แต่ที่จะเน้นมากที่สุดก็คือ มาตรการทางทหาร รวมทั้งการพัฒนาเทคโนโลยี ที่เกี่ยวข้อง

นับแต่อดีตถึงปัจจุบันจะพบว่า เวลาพูดถึง การรักษาสันติภาพ ผู้คนแทบทุกระดับจะนึกถึง กำลังทหารและกำลังอาวุธ ในระดับโลกเรามัก นึกถึงกองกำลังสหประชาชาติ และในระดับ ประเทศเรามักนึกถึงการเตรียมกองทัพให้พรัก-พร้อม เวลาจะป้องกันสงครามมิให้เกิดขึ้นหรือ ป้องปรามมิให้ใครมาก่อสงครามกับเรา มาตรการ ที่เน้นมากที่สุดคือการเพิ่มขีดความสามารถ ทางทหาร เช่น ขยายกองทัพจัดหาอาวุธทันสมัย และทรงประสิทธิภาพมาใช้ให้มากขึ้น จัดตั้ง ระบบเตือนภัยที่ฉับไว รวมทั้งการพัฒนาขีดความ สามารถในการหาข้อมูล และหากไม่สามารถป้อง กันหรือป้องปรามสงครามได้ ทั้งหมดนี้จะถูกนำ มาใช้ในการกำราบปราบปรามข้าศึกศัตรูอย่าง เต็มที่ ด้วยเหตุผลว่าให้เกิดสันติภาพดังที่ระเบิด ปรมาณูถูกนำมาใช้อย่างเป็นที่สยดสยองไปทั่วโลก และเหตุผลดังกล่าวก็ยังใช้ได้อยู่ในปัจจุบันอย่าง น้อยก็เป็นข้ออ้างให้หลายประเทศพัฒนาอาวุธ นิวเคลียร์ขึ้นมาอย่างลับๆ

แนวความคิดดังกล่าวเรียกได้ว่า เป็น กระแสหลักในปัจจุบันและสามารถดึงดูดกำลังคนและงบประมาณไปได้เป็นจำนวนมหาศาล นวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ๆ กำลังทยอยออกมาจากห้องทดลองไม่ขาดสายเพื่อเสริมความสามารถในการป้องกัน ป้องปราม และ ระวังสงครามทั้งในปัจจุบันและที่จะเกิดขึ้นในอนาคต นอกจากการพัฒนาอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูง (mass destruction) แล้ว ยังมี การประดิษฐ์อาวุธที่ทำลายเฉพาะจุดเฉพาะที่ อย่างแม่นยำมาก (customized destruction) ในขณะเดียวกันหุ่นยนต์ก็กำลังถูกนำมาใช้ในการสงครามเพื่อลดความสูญเสีย และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำลาย เทคโนโลยีสารสนเทศถูกผนวกมาใช้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ทั้งเพื่อการจารกรรม บัญชาการรบ บันทึบกำลังของข้าศึก และต่อต้านการโจมตี มาตรการป้องกันสงครามกำลังพัฒนาไปถึงขั้นติดตั้งโปรแกรมคอมพิวเตอร์ไว้ในอาวุธที่ขายให้แก่ประเทศคู่ค้า เพื่อป้องกันมิให้ประเทศดังกล่าวนำอาวุธนั้น ๆ มาใช้กับประเทศผู้ขายได้หากเกิดกรณีพิพาทกันในอนาคต ส่วนในด้านการตอบโต้ฝ่ายตรงข้าม เทคโนโลยีใหม่ๆ กำลังถูกคิดค้นเพื่อใช้ทำลายหรือแปลงข้อมูลของฝ่ายตรงข้าม ทั้งที่ส่งผ่านดาวเทียม และอุปกรณ์สื่อสารอื่นๆ (ดู Toffler ภาค 4 และ 5)

ความเข้าใจสันติภาพในแง่ลบมีส่วนตีกรอบการมองให้แคบลง โดยเน้นแต่มาตรการทางทหารเป็นหลักในการผดุงสันติภาพ แม้จะมี มาตรการอื่นๆ ก็เป็นเพียงส่วนประกอบ หากไม่ก็ หนีไม่พ้นมาตรการทางกฎหมาย เช่นการทำสนธิสัญญาจำกัดอาวุธเคมี สนธิสัญญาไม่แพร่อาวุธนิวเคลียร์ รวมทั้งสนธิสัญญาแบบทวีภาคี ระหว่างคู่กรณี แต่มาตรการเหล่านี้ไม่สามารถวางพื้นฐานให้แก่สันติภาพได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้

โดยไม่จำเป็นต้องกล่าวว่า มาตรการดังกล่าวเป็น หลักประกันเพียงพอที่จะป้องกันมิให้สงครามเกิดขึ้นอีกในระยะยาว

แต่ถ้าสันติภาพมีความหมายในแง่บวก เรา จะพบว่าสิ่งที่สำคัญกว่ามาตรการทางทหาร ก็คือ มาตรการทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เพราะ สิ่งเหล่านี้สามารถอำนวยประโยชน์ให้สังคมเกิดความผาสุกตรงตามความหมายของสันติภาพ ได้ มากกว่าและเด่นชัดกว่ามาตรการทางทหาร (รวมทั้งการใช้กำลังในรูปแบบอื่น เช่น ตำรวจ หรือคุก) กล่าวในอีกแง่หนึ่ง การมองสันติภาพว่าหมายถึงความผาสุก เอื้อให้เราหันมาใช้ความ สำคัญกับความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม ที่ ปรากฏในรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

ในสังคมที่มีช่องว่างอย่างมากระหว่างคนรวย กับคนจน ประชาชนถูกกลืนตรึงขึ้นพื้นฐาน โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองล้วนเบียดบังคน ส่วนใหญ่เพื่อประโยชน์ของคนส่วนน้อย ขณะที่ กลไกทางสังคมก่อให้เกิดความรังเกียจเคียดแค้น ระหว่างผิวสี เผ่าพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรมและ ศาสนาต่าง ๆ สังคมเช่นนั้นแม้จะไม่มี การรบพุ่ง ทำศึกสงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน หรือ สงครามกลางเมือง ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นสังคม ที่มีสันติภาพอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะความผาสุก ยังไม่บังเกิด ความยากจนข้นแค้นยังดำรงอยู่ อย่างดาษดื่น ความรุนแรงยังเกิดขึ้นทุกเวลานาที เพราะยังมีการเบียดเบียนกันอยู่ทั้งอย่างเปิดเผย และอย่างแอบแฝง ทั้งนี้ยังไม่ต้องพูดถึงการจับกุมคุมขังอย่างไม่เป็นธรรมโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการก่ออาชญากรรมทั้งโดยคนจนและคนรวย สังคมเช่นนี้เป็นสังคมที่เปราะบางเพราะความ เคียดแค้นชิงชังหรือความทุกข์ยากแสนสาหัส พร้อมจะระเบิดออกมาเป็นความรุนแรงได้ทุกเมื่อ เช่นเดียวกับการประท้วงก็พร้อมจะกลายเป็น

การปะทะและประหัตประหารได้ง่าย ๆ

มองในแง่สังคมไทยก็ยังห่างไกลจากคำว่าสันติภาพ แม้จะไม่มองในแง่การปลอดศึกสงคราม แต่มองเฉพาะความผาสุกในทางเศรษฐกิจรายได้โดยเฉลี่ยต่อปีของคนไทยแม้จะสูงถึง 47,742 บาท ตามคำนวณล่าสุดของคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แต่ตัวเลขนี้ก็มิได้บ่งบอกถึงความผาสุกแม้แต่ในแง่เศรษฐกิจ ในเมื่อช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนนับวันจะห่างขึ้น ดังพบว่าภายในเวลา 15 ปี นับแต่พ.ศ. 2518 ถึง พ.ศ. 2533 สัดส่วนรายได้ของประชากรกลุ่มจนสุด 20% กับกลุ่มรวยสุด 20% ได้เพิ่มจาก 1:8.2 เป็น 1:14.1 (ทีดีอาร์ไอ) ในทำนองเดียวกันเมื่อเทียบระหว่างเกษตรกร กับผู้อยู่นอกภาคเกษตร ก็พบว่าภายในเวลา 9 ปี คือนับจาก พ.ศ. 2524-2529 รายได้ของคน 2 กลุ่มทิ้งห่างกันมากขึ้น จาก 1:7.6 เป็น 1:10.1 ขณะเดียวกันความเสื่อมสลายของชนบทก็ปรากฏชัดขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากปัญหาผลผลิตและราคาพืชผลตกต่ำ การสูญเสียกำลังคนที่มีประสิทธิภาพ (ปัญหา “สมองไหล” ในชนบทเกิดขึ้นมานานหลายชั่วอายุคนแล้วและไม่มีทีท่าว่าจะยุติ) และที่กำลังจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงก็คือการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเคยเป็นที่พึ่งพาของคนชนบท ไม่ว่าจะเป็นป่า (ซึ่งรวมทั้งพืชพรรณ สัตว์ และไม้) น้ำ และดิน หากไม่ลดน้อยถอยลงเพราะความแปรปรวนของธรรมชาติ ก็ถูกเปลี่ยนมือหรือเปลี่ยนสภาพเพื่อประโยชน์ของคนในเมืองหรือภาคธุรกิจเอกชน

ช่องว่างทางเศรษฐกิจดังกล่าว สะท้อนถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจ หรือความสัมพันธ์ทางการเมืองที่ไม่สมดุลกันระหว่างคนในชาติ เป็นเพราะมีช่องว่างทางอำนาจเกิดขึ้นมากระหว่างภาครัฐและทุน กับภาคสังคมหรือภาคประชาชน นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจจึงเอื้อประโยชน์แก่

คนจำนวนน้อย ขณะเดียวกันรัฐก็เข้ามาครอบงำกำหนดกิจการต่าง ๆ ในสังคมรวมทั้งตั้งทรัพยากรต่าง ๆ ของภาคสังคม (เช่น กำลังคน และทรัพยากรธรรมชาติ) เพื่อสนองนโยบายของรัฐ ซึ่งถึงที่สุดแล้วก็ยังเป็นประโยชน์แก่ผู้มีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจยิ่งกว่าอะไรอื่น ด้วยเหตุนี้ระบบรัฐสภาจึงกลายเป็นเวทีแบ่งสรรผลประโยชน์ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในภาคทุน (ธุรกิจเอกชน) และภาครัฐ (ข้าราชการ) บังคับให้ประชาชนต้องหันมาใช้ท้องถนนเป็นเวทีเรียกร้องและปกป้องผลประโยชน์ของตน จึงไม่น่าแปลกใจที่ในปี 2536 มีการชุมนุมประท้วงของประชาชนทั่วประเทศกว่า 600 ครั้ง แต่นั่นก็สำคัญเท่ากับประเด็นที่ว่า การที่ระบบราชการและรัฐบาลไม่ตอบสนองต่อความเดือดร้อนของประชาชน ไม่เพียงแต่จะปลุกเร้าให้มีการชุมนุมประท้วงมากขึ้นเท่านั้น หากยังสามารถกดดันให้การประท้วงลุกลามเป็นความรุนแรง โดยเฉพาะเมื่อรัฐใช้กำลังเข้าปราบปราม ดังที่เกิดขึ้นแล้วในหลายครั้ง ยิ่งเมื่อคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า ในเวลาไม่ถึง 20 ปี มีเหตุการณ์นองเลือดอุบัติขึ้นที่กลางกรุงเทพมหานคร ถึง 3 ครั้ง (ไม่นับกรณีพลับพลาชัยเมื่อปี 2517) ก็ทำให้เห็นได้ว่าสถานการณ์การเมืองของไทยมีความเปราะบางมาก เพียงแค่ความขัดแย้งในการแก้ไขรัฐธรรมนูญเมื่อปี 2537 ก็สามารถลุกลามกลายเป็นวิกฤตการณ์ที่เสี่ยงต่อการนองเลือดเป็นอย่างยิ่ง

การที่โครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองในปัจจุบันมีศักยภาพที่จะนำไปสู่การปะทะกันด้วยกำลังอาวุธได้ ก็เท่ากับว่าสังคมไทยมีโครงสร้างแห่งความรุนแรงแฝงฝังอยู่ ซึ่งไม่เพียงแต่จะก่อความรุนแรงแบบแอบแฝง (เช่น ความอดอยากหิวโหย การถูกบีบคั้นผลักดันให้ทำงานในโรงงานนรก และในซอกโซเภณี) หากยังสามารถกระตุ้นให้เกิดความรุนแรงทางตรงที่มีผลบันทอนร่างกาย

และชีวิตอย่างชัดเจน

เงื่อนไขทางสังคม : ศักยภาพและข้อจำกัด

ด้วยเหตุนี้ถ้าประสงค์จะให้เกิดสันติภาพในสังคม จำเป็นที่จะต้องจัดเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองให้อื้ออานวยด้วย ในด้านหนึ่งก็หมายถึงการจัดโครงสร้างแห่งความรุนแรงเพื่อให้เป็นเชือกถ่วงความรุนแรงในสังคม และถ้ามองในด้านบวกก็หมายถึงการสร้างเหตุปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่เอื้อให้เกิดความผาสุกในสังคม กล่าวคือผู้คนมีปัจจัยพอเพียงแก่การดำเนินชีวิตด้วยดี มีสิทธิเสรีภาพที่อื้ออานวยประโยชน์แก่ชีวิตและเกื้อกูลผู้อื่น สามารถมีส่วนกำหนดความเป็นไปในสังคมของตน และมีสภาพแวดล้อมที่เสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้เจริญงอกงาม เป็นต้น จะทำเช่นนั้นได้ระบบเศรษฐกิจจะต้องมีความเป็นธรรมเป็นพื้นฐาน ระบบการเมืองจะต้องดำเนินตามวิถีทางประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม ไม่พึงเข้าใจว่าลำพังโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองดังกล่าวจะสามารถเป็นหลักประกันให้เกิดสันติภาพได้อย่างแท้จริง ประเทศที่มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจผู้คนกินดีอยู่ดีก็สามารถเป็นตัวทำลายสันติภาพได้ ในประวัติศาสตร์มีหลายกรณีที่มีผู้รุกรานก็คือประเทศที่เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ดังกรณีจักรวรรดินิยมต่าง ๆ ในยุโรปเป็นตัวอย่างเมื่อหลายศตวรรษก่อน และสหรัฐอเมริกาเป็นตัวอย่างในศตวรรษนี้ เป็นที่รู้กันว่า การแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสามารถเป็นชนวนนำไปสู่สงครามได้ง่าย ๆ

ระบอบประชาธิปไตยเองก็เชื่อว่าจะสามารถสกัดกั้นสงครามได้ ความคิดกระแสหนึ่งที่กำลังแพร่หลายในปัจจุบัน โดยเฉพาะหลังการล่มสลายของโซเวียตรัสเซีย ก็คือความคิดที่ว่าประเทศประชาธิปไตยไม่เคยทำสงครามรบพุ่ง

กัน สงครามที่แล้ว ๆ มา ส่วนใหญ่เป็นการสู้รบระหว่างประเทศเผด็จการด้วยกัน หรือไม่ก็เป็นการรบพุ่งระหว่างประเทศเผด็จการกับประเทศประชาธิปไตย ความคิดดังกล่าวมีข้อเท็จจริงรองรับอยู่ส่วนหนึ่ง ดังพบว่าในบรรดาสงครามระหว่างประเทศจำนวน 416 ครั้งนับแต่ปี 2359 ถึงปี 2523 มีเพียง 12 ครั้งเท่านั้นที่พอจะเรียกได้ว่าเป็นการสู้รบระหว่างประเทศประชาธิปไตยด้วยกัน และหากพิจารณามาตรฐานความเป็นประชาธิปไตยอย่างเคร่งครัดแล้ว ตัวเลขดังกล่าวจะลดลงไปอีก (The Economist:19)

อย่างไรก็ตาม ระบอบประชาธิปไตยก็สามารถเป็นปัจจัยให้เกิดสงครามก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นสงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน หรือสงครามกลางเมือง เพราะนักการเมืองอาจจะหาคะแนนเสียงด้วยการปลุกเร้าลัทธิชาตินิยมขึ้นมา หากไม่ใช้ประเด็นทางเชื้อชาติหรือศาสนา เพื่อสร้างความนิยมในหมู่ประชาชน จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งในหมู่ประชาชน ถึงขั้นจับอาวุธประหัตประหารกัน ดังที่เกิดในอินเดีย ศรีลังกา อดีตยูโกสลาเวีย และในหลายรัฐที่แยกตัวจากอดีตสหภาพโซเวียต บางประเทศนักการเมืองก็ได้รับความนิยมท่วมท้นหลังจากได้ชัยชนะในสงคราม ในกรณีสงครามบอลส์แลนด์ ผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดคนหนึ่งเห็นจะได้แก่มาร์กาเร็ต แทตเชอร์

ในอดีต สาเหตุหนึ่งที่ประเทศประชาธิปไตยไม่ค่อยรบพุ่งกัน ก็เพราะมีศัตรูร่วมกันคือระบอบเผด็จการ เช่น นาซีเยอรมัน และคอมมิวนิสต์รัสเซีย แต่เมื่อศัตรูร่วมได้ปลาสนาการไปแล้ว แรงยึดเหนี่ยวระหว่างประเทศประชาธิปไตยด้วยกันก็ย่อมอ่อนลง อีกประการหนึ่ง ในอดีตประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีน้อย โอกาสที่จะทำศึกสงครามระหว่างกันก็ย่อมน้อยไปด้วย แต่ปัจจุบันกระแสประชาธิปไตยมาแรง จนทำให้หลายประเทศหันมาใช้ระบอบนี้

(อย่างน้อยก็ในรูปแบบ) การที่ประเทศที่ใช้ระบบนี้มีมากขึ้นกว่าแต่ก่อน อีกทั้งยังมีหลายประเทศที่พรมแดนติดกัน ดังนั้นการที่จะต้องกระทบกระทั้งกันด้วยสาเหตุทางด้านพรมแดนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ชนกลุ่มน้อย และการสะสมกำลังอาวุธ ก็ย่อมมีมากขึ้นจนอาจลุกลามเป็นสงครามในแบบและนอกแบบได้

ที่แล้วมาระบอบประชาธิปไตยเป็นอุปสรรคกีดขวางการทำสงคราม ก็เพราะคนที่ตัดสินใจในเรื่องนี้คือประชาชน ซึ่งจะต้องเป็นผู้รับเคราะห์กรรมจากสงครามโดยตรง ขณะที่ในระบบเผด็จการนั้น คนที่ตัดสินใจมักจะได้รับผลกระทบจากสงครามน้อยมาก อย่างไรก็ตามระบอบประชาธิปไตยมีข้อได้เปรียบดังกล่าวก็นำเฉพาะกรณีที่เป็สงครามระหว่างรัฐต่อรัฐ แต่เวลานี้รัฐมิใช่ผู้ผูกขาดอำนาจในการทำสงครามอีกต่อไปแล้ว สมรรถนะในด้านความรุนแรงได้กระจายไปสู่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อน เสรีภาพและประชาธิปไตยด้านสารสนเทศทำให้เทคโนโลยีการผลิตอาวุธร้ายแรงแพร่กระจายไปทั่ว ศาสตราจารย์ด้านวิศวกรรมนิวเคลียร์ผู้หนึ่งของสถาบันเทคโนโลยีแห่งแมสซาชูเซต (MIT) ถึงกับกล่าวว่า “สิ่งที่เป็นความลับเวลานี้มิใช่วิธีการผลิตอาวุธ แต่เป็นเรื่องการผลิตอาวุธดีๆ ต่างหาก” (Toffler:267) ไม่เพียงแต่ความรู้เท่านั้นที่แพร่หลาย แม้แต่อุปกรณ์ที่ใช้ผลิตอาวุธก็หาได้ตามท้องตลาด เนื่องจากอุปกรณ์ที่ใช้ในด้านพลเรือน นับวันสามารถเอามาใช้ในด้านทหารได้มากขึ้น จนหลายคนคาดการณ์ว่าในอนาคตการผลิตอุปกรณ์ทางทหารและอุปกรณ์การค้าสามารถทำได้ในโรงงานเดียวกัน (Toffler:246)

ใช้แต่เท่านั้นราคาสของอุปกรณ์ในการทำลายล้างดังกล่าวก็ไม่สูงมากนัก อาวุธชีวภาพหรืออาวุธเคมีที่มีอำนาจทำลายแรงในพื้นที่ 1 ตารางไมล์

สามารถหาได้ไม่ยากนัก ด้วยเงินเพียง 10,000-20,000 ดอลลาร์เท่านั้น โดยที่เชื้อแบคทีเรียหรือสารไรซินก็มีขายตามท้องตลาด แม้จะจำกัดเฉพาะสถาบันวิจัยบางแห่งเท่านั้น แต่ก็ไม่ยากเกินกว่าจะหามาได้ เช่นเดียวกับสารซารินหรือทาบัน นอกจากจะซื้อได้ไม่ยากแล้ว นักเคมีธรรมดาก็สามารถแปรเป็นอาวุธเคมีได้ ที่หายากหน่อยคือพลูโตเนียมหรือยูเรเนียมเข้มข้นสำหรับการผลิตอาวุธนิวเคลียร์ กระนั้นก็ตามสารกัมมันตรังสีอื่นๆ ก็สามารถหาได้ตามตลาดมืดและเอามาทำร้ายผู้คนด้วยกัมมันตภาพรังสีได้โดยใช้เงินเพียง 20,000 ดอลลาร์ เท่านั้น สำหรับอาวุธในพื้นที 1 ตารางไมล์ (Nelan:24-25)

แม้ประชาธิปไตยจะมีใช้แหล่งบ่มเพาะกลุ่มก่อการร้าย แต่ก็เอื้ออำนวยให้กลุ่มเหล่านี้พัฒนาสมรรถนะในการใช้ความรุนแรงได้มากขึ้น โดยอาศัยเสรีภาพด้านสารสนเทศและการค้าชนิดไร้พรมแดน รวมทั้งเสรีภาพในการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อสะสมกำลังคนและกำลังเงิน การล่มสลายของรัฐเผด็จการที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือสหภาพโซเวียตในแง่หนึ่งก็ทำให้เกิดกลุ่มก่อการร้ายอิสระเป็นจำนวนมาก เพราะไม่มี “ลูกพี่” ที่จะควบคุมหรือให้ความอุปถัมภ์อีกต่อไป กลุ่มก่อการร้ายอิสระเหล่านี้ยากแก่การติดตามและปราบปราม เพราะมีขนาดเล็ก และไม่มีสังกัดหรือเส้นสายพอที่จะสาวหาตัวได้สะดวก

แต่ความรุนแรงจะมาจากกลุ่มก่อการร้ายอย่างเดียวก็หาไม่ ปัจจุบันยังมีชนกลุ่มน้อยอีกมากมายหลายแห่งที่กำลังขัดแย้งกับรัฐด้วยสาเหตุทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา จนถึงกับทำสงครามแยกดินแดนอย่างชัดเจน และเป็นไปได้ว่า ในอนาคตอาจมีการแบ่งแยกดินแดนด้วยสาเหตุทางเศรษฐกิจการเมือง ดังที่หลายคนกำลังจับตาเหตุการณ์ในประเทศจีน เนื่องจากมี

แนวโน้มว่ากำลังเกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างดินแดนตามชายฝั่งทะเลกับส่วนอื่นๆ ของประเทศ จีนนั้นไม่ใช่ประเทศประชาธิปไตย แต่สำหรับอินเดียและบราซิล คงไม่มีใครแย่งความแตกต่างทางเศรษฐกิจภายใน 2 ประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบราซิล แยกไม่ออกจากความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ ทำให้เกิดแนวความคิดที่จะแยกประเทศเพื่อความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ดังที่ผู้นำพรรคการเมืองพรรคหนึ่งในบราซิลประกาศว่า “การแยกดินแดนเป็นวิถีทางเดียวที่บราซิลจะปลดปล่อยความล้าหลังทิ้งไปได้” นักอนาคตวิทยาอย่างทอฟเฟเลอร์ เห็นว่าความขัดแย้งดังกล่าวเป็นภาพสะท้อนของการปะทะกันทางอารยธรรมระหว่างคลื่นลูกที่ 1, 2, และ 3 ซึ่งอาจส่งผลเป็นความรุนแรงได้ (Toffler:285)

ทั้งหมดนี้ชี้ว่า แม้ระบอบประชาธิปไตยจะเฟื่องฟูไปทั่วโลก แต่สันติภาพก็ยังหาได้เข้ามาใกล้ไม่ สภาพการณ์และแนวโน้มความรุนแรงดังกล่าว แม้จะมีได้บ้างชี้ว่าประชาธิปไตยและเสรีภาพคือสาเหตุรากเหง้าของปัญหา แต่ขณะเดียวกันมันก็ได้แสดงว่าลัทธิระบอบประชาธิปไตยไม่สามารถจะเป็นหลักประกันแห่งสันติภาพได้ ถึงจะมีการพยายามปรับปรุงกระบวนการต่าง ๆ ภายในกรอบของประชาธิปไตย (เช่น การพัฒนาระบบข่าวกรอง การเพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจและอุปกรณ์ปราบปราม การแก้ไขกฎหมาย เพื่อจำกัดบทบาทของกลุ่มก่อการร้าย ฯลฯ) แต่ก็คงยากที่จะระงับความรุนแรงภายในสังคมได้

ปัจจัยทางด้านจิตสำนึก

แม้ว่าเงื่อนไขหรือปัจจัยทางเศรษฐกิจการเมือง จะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสันติภาพในสังคม แต่เพียงเท่านั้นยังไม่พอ จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่นอีก นั่นคือจิตสำนึกของผู้คน เห็นได้ไม่

ยากว่าจิตสำนึกหรือทัศนคตินั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับสันติภาพระดับบุคคล แต่นั่นเป็นเพียงด้านเดียวเท่านั้น ถ้ามองด้วยทัศนะองค์รวม ไม่แยกสันติภาพออกเป็นส่วน ๆ ตัดขาดจากกันแล้ว ก็ จะเห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างสันติภาพระดับบุคคลและสันติภาพระดับสังคม ด้วยเหตุนี้จิตสำนึกของบุคคลจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสันติภาพระดับสังคมด้วย

ถ้าจิตสำนึกที่ไม่เกื้อกูลต่อสันติภาพจำกัดอยู่เฉพาะคนเพียงไม่กี่คน ก็อาจไม่มีผลกระทบต่อสังคมโดยรวมได้ แต่หากจิตสำนึกดังกล่าวแพร่หลายในคนจำนวนมาก ก็มีผลบั่นทอนสันติภาพของสังคมได้โดยง่าย ในทางพุทธศาสนา จิตสำนึกที่เป็นภัยต่อสันติภาพในระดับบุคคลและระดับสังคมได้แก่ ความทะยานอยากในวัตถุ เพื่อปรนเปรอตน (ตัณหา) ความถือตัวตนหรือพวกของตนว่าดีเด่นกว่า หรือปรารถนาเป็นใหญ่เหนือผู้อื่น (มานะ) และการติดยึดในความเชื่อหรือลัทธิอุดมการณ์ (ทิฏฐิ)

สงครามและความรุนแรงทั้งในอดีต ปัจจุบัน และที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ย่อมเป็นผลสืบเนื่องจากแรงกระตุ้นอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดา 3 อย่างนี้ หากไม่ก็ผสมผสานกันมากบ้างน้อยบ้าง กล่าวคือ

ตัณหา ก่อให้เกิดสงครามเพื่อแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สงครามที่ระเบิดขึ้นเนื่องจากความขัดแย้งทางการค้าจัดอยู่ในสาเหตุประเภทนี้

มานะ เป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติ สีผิว ภาษา และวัฒนธรรม ด้วยสำคัญว่าพวกรุ่นหนึ่งเหนือกว่าผู้อื่น หากไม่ก็รังเกียจเคียดแค้นกันชนเชื้อชาติ สีผิว ภาษา และวัฒนธรรมอื่นว่าด้อยกว่าพวกรุ่นของตน หรือผูกใจเจ็บเนื่องจากเหตุผลทางประวัติศาสตร์ (และอาจมีปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมาเกี่ยวข้อง

ด้วย ดังเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้เยอรมัน
รังเกียจิว และสิ่งหลรังเกียจหมีพ) นอกจาก
นั้นมานะยังก่อให้เกิดความรุนแรงเพราะการแย่ง
ชิงอำนาจและความเป็นใหญ่

ทิวฏฐิ เป็นตัวปลูกเร้าให้เกิดสงครามระหว่าง
ความเชื่อต่าง ๆ แม้ว่าความขัดแย้งระหว่างลัทธิ
ประชาธิปไตย และคอมมิวนิสต์จะลดระดับลงไป
มากแล้ว แต่ความรุนแรงเพราะสาเหตุทาง
ศาสนายังไม่มีทีท่าว่าจะยุติลง การเกิดศาสนา
ใหม่ ๆ อาจมีส่วนทำให้ความรุนแรงเพราะ
สาเหตุทางศาสนาเพิ่มสูงขึ้น ดังกรณีนิกาย
แบรนธดาวิเตียนของเดวิด โคเรช และโอเมชินริ
เกียว ของโซโกะ อาซาฮาร่า ทิวฏฐิยังอาจก่อให้เกิด
ความตึงเครียดระหว่างเชื้อชาติ (มานะ)
เช่นระหว่างยิวกับอาหรับ

สันติภาพจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อจิตสำนึกของ
มนุษย์ได้รับการพัฒนาให้พ้นจากอำนาจการ
ครอบงำของตัณหา มานะ ทิวฏฐิ ด้วยเหตุนี้การ
ศึกษาและกระบวนการทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่ง
จำเป็น จุดหมายสำคัญคือให้บุคคลสามารถเข้า
ถึงความสุขชนิดที่ไม่ต้องพึ่งพิงแต่วัตถุภายนอก
ได้แก่ความสุขทางใจ ซึ่งจะบังเกิดขึ้นได้ก็จาก
ชีวิตที่เป็นปกติ มีความสัมพันธ์ที่ราบรื่น ไม่
เบียดเบียนผู้อื่นเป็นเบื้องต้น ชีวิตที่ปกติในด้าน
ความประพฤติและความสัมพันธ์ (ศีล) นี้เองจะ
เอื้อให้เกิดความสงบทางใจ (สมาธิ) ได้ง่าย โดย
เฉพาะเมื่อมีความรู้เท่าทันสภาวะภายในของ
ตน (สติ) และสามารถน้อมนำจิตใจให้เกื้อกูลต่อ
ชีวิต (ภาวนา)

สันติภาพระดับบุคคล : ความสุขและปัญญา

มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะเข้าถึงต้นตอ
แห่งความสุขลึกซึ้ง ซึ่งมีอยู่แล้วในจิตใจของตน
แต่ความสุขดังกล่าวถูกเคลือบคลุมบดบังด้วย
อำนาจของตัณหา มานะ และทิวฏฐิ ซึ่งกลายเป็น

เปลือกพอกจิต จนยากที่บุคคลจะสามารถสัมผัส
ถึงความสุขนั้นได้ จึงหันไปพึ่งพาวัตถุและอำนาจ
ว่าจะให้ความสุขแก่ตนได้ หากไม่ก็เข้าไปอิงแอบ
กับลัทธิความเชื่อต่าง ๆ เพื่อให้ “ตัวตน” มีที่ยึด
เหนี่ยว ยิ่งห่างไกลจากความสุขทางใจมาก
เท่าไร ก็ยิ่งติดยึดกับวัตถุ อำนาจ และความเชื่อ
ต่าง ๆ มากเท่านั้น จนตกเป็นทาสของมัน และ
ดิ้นรนทุกวิถีทางเพื่อจะได้สิ่งนั้นมาปรนเปรอตน
หรือ เป็นเกราะกำบังตน แต่วัตถุและอำนาจนั้นมี
จำกัดเมื่อทุกคนต่างใฝ่หามาครอบครองเหมือนกัน
ก็ย่อมต้องแข่งขันและกระทบกระทั่งกันอย่างหลีกเลี่ยง
ไม่ได้ ที่สุดก็นำไปสู่การมุ่งร้ายเบียดเบียนกัน
ต่างฝ่ายต่างก่อความทุกข์ยากให้แก่ผู้อื่น เพราะ
ต่างก็เห็นคนอื่นเป็นปฏิปักษ์ หากไม่ก็เห็นเป็น
เหยื่อที่จะต้องฉวยประโยชน์หรือใช้เป็นเครื่องมือ
ไปสู่ความมั่งคั่งและอำนาจ ในขณะที่เดียวกัน
ความเชื่อนั้นแม้จะให้ความมั่นคงแก่จิตใจ แต่ก็
สามารถก่อให้เกิดความขัดแย้งกับผู้อื่นได้ง่าย
หากยึดมั่นอย่างเหนียวแน่นจนอยากให้ผู้อื่นคิด
อย่างตน ยิ่งความเชื่อนั้น ๆ ผูกติดกับทรัพย์สินและ
อำนาจด้วยแล้ว ก็ยิ่งผลักดันให้เกิดการกระทบ
กระทั่งถึงขั้นประหัตประหารกันได้ง่าย

ทรัพย์สินและอำนาจแม้จะได้มามากมายเพียงใด
ก็ไม่สามารถบันดาลความสุขได้อย่างแท้จริง
หลังจากที่มาร์คอสดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี
ฟิลิปปินส์ได้ 5 ปี เขาได้บรรยายความรู้สึกของ
ตนในสมุดบันทึกประจำวันว่า “ผมเป็นคนที่มีย
อำนาจมากที่สุดในฟิลิปปินส์ ผมมีทุกอย่างที่เคย
ใฝ่ฝัน พูดให้ถูกต้องก็คือ ผมมีทรัพย์สินสมบัติทุก
อย่างเท่าที่ชีวิตต้องการ มีภรรยาซึ่งเป็นที่รักและ
มีส่วนร่วมในทุกอย่างที่ผมทำ มีลูก ๆ ที่ฉลาด
หลักแหลมซึ่งจะสืบทอดวงศ์ตระกูล มีชีวิตที่สุข
สบาย ผมมีทุกอย่าง แต่กระนั้นผมก็ยังรู้สึกไม่พึง
พอใจในชีวิต” แรงปรารถนาในทรัพย์สินและอำนาจ
ไม่เพียงแต่จะก่อความทุกข์กับเขาเท่านั้น หาก

ยังผลักดันให้เขาทำความทุกข์ยากนานัปการแก่เพื่อนร่วมชาติที่อยู่ภายใต้การปกครองของเขานานนับสิบปี และมีส่วนอย่างมากทำให้ประเทศฟิลิปปินส์อยู่ในภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจและการเมืองกระทั่งทุกวันนี้

ดังกล่าวแล้วว่าบุคคลถูกค้นหาและมานะครอบงำ ก็เพราะไม่สามารถสัมผัสกับความสุขที่ลึกซึ้งในทางจิตใจได้ ดังนั้นหนทางที่จะเป็นอิสระจากค้นหาและมานะ ก็คือการเข้าถึงความสุขทางใจได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมค้นหาและมานะในจิตใจ ก็คือทฤษฎีหรือความเชื่อแบบวัตถุนิยม โดยเห็นทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเรื่องวัตถุล้วน ๆ แม้แต่ชีวิตก็มีไช่อะไร นอกจากกระบวนการทางวัตถุประหนึ่งเครื่องจักรจิตใจมิใช่อะไรที่มีอยู่จริง หากเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ในทางชีวเคมีและฟิสิกส์เท่านั้น ทศนะเช่นนี้ทำให้มนุษย์ปฏิเสธคุณค่าทางจิตใจ มุ่งแสวงหาแต่ผลได้ในทางวัตถุล้วน ๆ โดยมีอำนาจเป็นตัวเอื้ออำนวย

รากเหง้าของทศนะวัตถุนิยมดังกล่าว ก็คือกระบวนการทศน์แบบแยกส่วน (reductionistic paradigm) ที่มองสิ่งต่าง ๆ แยกออกเป็นส่วน ๆ ไม่เกี่ยวข้องกัน ชีวิตถูกแยกเป็นกายและใจ กายก็ถูกแยกชอยเป็นส่วน ๆ จากอวัยวะถูกชอยเป็นเนื้อเยื่อ เซลล์ จนถึงยีนหรือดีเอ็นเอ มิติทางด้านจิตใจถูกมองข้ามไป กระทั่งเห็นไปว่าชีวิตก็เป็นเรื่องของยีนล้วน ๆ ความดี ความเอื้อเพื่อ เสียสละในครอบครัวและเผ่าพันธุ์ มิใช่ไช่ไรอื่นหากเป็นผลจากการบงการของยีน ที่ต้องทำทุกวิถีทางเพื่อให้ตัวมันอยู่รอดและแพร่พันธุ์ไปถึงลูกหลาน (selfish gene)

กระบวนการทศน์แยกส่วนดังกล่าว ไม่เพียงแต่จะชอยชีวิตจนกลายเป็นเรื่องวัตถุเท่านั้น หากยังทำให้มนุษย์แยกออกจากธรรมชาติยิ่งกว่าเก่า และทั้งมนุษย์กับธรรมชาติก็ยังถูกแยก

ชอยต่อไปอีก มนุษย์ถูกแยกชอยออกเป็นกลุ่มเป็นเหล่าตามเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ และประเทศ จุดต่างถูกเน้นมากกว่าจุดร่วมจนเป็นปฏิปักษ์กันได้ง่ายยิ่งกว่าที่จะเป็นมิตรกัน ขณะเดียวกันธรรมชาติซึ่งเป็นหนึ่งเดียวกันก็ถูกชอยออกเป็นดิน น้ำ อากาศ พืช และสัตว์ อย่างแทบจะแยกขาดจากกัน การตัดดวงประโยชน์จากธรรมชาติจึงไม่คำนึงว่าจะเกิดผลกระทบเพียงใดกับส่วนอื่น ๆ ป่าถูกทำลาย โดยไม่สนใจว่าจะมีผลร้ายต่อน้ำ ดิน อากาศและชีวิตต่าง ๆ หรือไม่ ทั้งหมดนี้เป็นไปเพื่อจุดหมายเดียวคือ เพื่อปรนเปรอความต้องการทางวัตถุของมนุษย์ ทั้ง ๆ ที่ปามีคุณค่าอย่างยิ่งต่อจิตใจของมนุษย์ แต่ก็หาได้นำพาไม่ เพราะความสุขของมนุษย์ถูกผูกติดกับวัตถุเสียแล้ว

ถึงที่สุดแล้ว นอกจากความสุขทางใจแล้ว สิ่งที่จะต้องเสริมสร้างก็คือปัญญาที่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างเชื่อมโยง จนไปพ้นวัตถุนิยมและเห็นความเป็นหนึ่งเดียวกันของมนุษยชาติ ซึ่งมีอาจแบ่งแยกได้ด้วยเชื้อชาติ ผิวพันธ์ ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ลัทธิความเชื่อ หรือพรมแดนประเทศ พร้อมกันนั้นก็ตระหนักว่ามนุษย์นั้นเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ การทำลายธรรมชาติแม้เพียงส่วนหนึ่งส่วนใดจนเสียสมดุล ไม่เพียงแต่จะเป็นภัยต่อธรรมชาติทั้งมวลเท่านั้น หากยังส่งผลร้ายต่อมนุษยชาติอีกด้วย

ทศนคติที่ก่อปรด้วยปัญญาดังกล่าว จะเอื้อให้มนุษย์ได้สัมผัสกับมิติที่ลึกซึ้งของตนเอง การเห็นคุณค่าทางจิตใจย่อมนำไปสู่การแสวงหาความสุขทางจิตใจ และเป็นทาสาของค้นหามานะน้อยลง ขณะเดียวกันการตระหนักถึงความ เป็นหนึ่งเดียวกันของมนุษยชาติ ย่อมทำให้ความรุนแรง เนื่องจากความคิดเห็นที่ต่างกันลดลงไป สิ่งก็ตามมาก็คือ สันติภาพในระดับบุคคล และสันติภาพในระดับสังคม

สันติภาพในธรรมชาติ

ในยุคที่ขอบข่ายของสังคม มีความหมาย เลยพันขอบเขตของหมู่บ้าน เมือง หรือแม้แต่ พรมแดนประเทศออกไป จนครอบคลุมโลกทั้ง โลก สันติภาพระดับสังคมได้ขยายกลายเป็นสันติ ภาพระดับโลก หรือเชื่อมโยงกันอย่างไม้อาจแยก จากกันได้ แต่จะยุติเพียงเท่านั้นก็หาไม่ ความที่ โลก (มนุษยชาติ) และธรรมชาติสัมพันธ์กันอย่าง ไกลชิด สันติภาพในโลกจึงเชื่อมโยงกับสันติภาพ ในธรรมชาติด้วย

สันติภาพจึงมิได้เป็นเรื่องความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลกับความต้องการภายใน และ ระหว่างบุคคลกับผู้อื่นเท่านั้น หากสันติภาพยัง เป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ ธรรมชาติอีกด้วย การสร้างสันติภาพที่แท้จริงจึง จำต้องครอบคลุมถึงการจัดความสัมพันธ์ใหม่ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติด้วย เพราะทุกวันนี้ ความรุนแรงหรือสงครามทางด้านสิ่งแวดล้อม กำลังเป็นปัญหาใหญ่

ความรุนแรงดังกล่าวมีทั้งหมด 3 ประเภทคือ

1. การทำลายสิ่งแวดล้อมเพื่อสนองความ ต้องการทางวัตถุ และผลทางเศรษฐกิจทั้งใน ระดับบุคคล และระดับประเทศ จนส่งผลถึงสิ่ง แวดล้อมระดับโลก

2. การทำลายสิ่งแวดล้อมเพื่อผลทางการ เมืองและการทหาร ตัวอย่างที่เด่นชัดคือการเผา บ่อน้ำมันในคูเวตโดยกองทัพอิรัก

3. ความขัดแย้งบาดหมางในสังคมอัน เนื่องมาจากปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังที่รัฐและชุมชน หลายแห่งกำลังมีปัญหาเรื่องป่า และรัฐบาล หลายประเทศเช่นอิสราเอลกับจอร์แดนมีปัญหา เรื่องน้ำ และแคนาดา กับ สเปนมีปัญหาเรื่องประ มัง ความขัดแย้งดังกล่าวในหลายกรณีนำไปสู่ ความรุนแรงได้

ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นวิกฤตการณ์ ไปแล้ว ในเวลาเพียง 20 ปีนับแต่ปี 2515 ป่าได้ ถูกทำลายกว่า 1,000 ล้านไร่ คือประมาณ 1 ใน 3 ของแผ่นดินใหญ่สหรัฐ หรือ 3 เท่าของพื้นที่ ประเทศไทย ในเวลาเดียวกัน หนาดินอันอุดม สมบูรณ์เกือบ 500 ล้านตัน (เท่ากับหนาดินใน พื้นที่เกษตรกรรมของอินเดียและฝรั่งเศสรวมกัน) ก็กำลังถูกชะล้าง ส่วนพืชและสัตว์ถึง 1 ล้านชนิด ก็สูญพันธุ์ไปจากป่าเขตร้อน (ทั่วทั้งโลกมีพืช และสัตว์ประมาณ 5-30 ล้านชนิด) (Elmer-Dewitt:30) ยังปัญหาปรากฏการณ์เรือนกระจก และปัญหาโอโซน อันเป็นปรากฏ- การณ์ระดับโลกที่คุกคามทั้งมนุษย์ พืชและสัตว์ ทั้งมวล อย่างยากที่จะประมาณได้ ไม่จำต้องพูด ถึงปัญหามลภาวะทางน้ำ อากาศ และดิน ซึ่งเกิด ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ประเทศ จนถึง ระดับนานาชาติ

ความรุนแรงที่มนุษย์ทำกับธรรมชาติ กำลัง ส่งผลย้อนกลับมาเป็นความรุนแรงต่อมนุษย์ นอกจากจะก่อให้เกิดโรคนานาชนิดแล้ว ยัง ผลักดันให้มนุษย์ต้องเบียดเบียนกันเพื่อครอบ ครองทรัพยากรที่เหลืออยู่ หรือไม่ก็กลายเป็น ประเด็นพิพาทที่บั่นทอนสันติภาพในประเทศและ ระหว่างประเทศ

จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเสียใหม่ โดยการ ปลุกฝังจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความเป็นหนึ่ง เดียวระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แต่เท่านั้นยัง ไม่พอ จำเป็นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแบบ แผนการผลิต การบริโภค และการตัดสินใจใน เรื่องทรัพยากรอีกด้วย นั่นก็คือการปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมือง ที่ไม่เน้นการเจริญ เติบโตเป็นเป้าหมายสูงสุด การผลิตและการ บริโภคมิได้เป็นเป้าหมายในตัวเอง แต่มุ่ง ความเจริญงอกงามในด้านคุณภาพชีวิตและ

ความกลมกลืนราบรื่นในสังคม การเมืองจะต้องไม่รวมศูนย์ แต่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับทรัพยากร เพื่อให้ธรรมชาติดำรงอยู่อย่างยั่งยืน มิใช่เป็นประโยชน์เฉพาะต่อคนบางกลุ่มหรือบางรุ่นเท่านั้น

สรุป

สันติภาพระดับบุคคลและระดับสังคม สันติภาพในโลกและสันติภาพในธรรมชาตินั้นเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ต่างปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันต่างก็อาศัยเหตุปัจจัยร่วมกันซึ่งต้องควบคู่กันไป นั่นคือเงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และเงื่อนไขทางด้านทัศนคติหรือจิตสำนึก การสนใจแต่เงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งล้วน ๆ ย่อมไม่สามารถสร้างสันติ

ภาพให้ยั่งยืนได้ ไซ้แต่เท่านั้น เงื่อนไขทั้งสองยังต้องพึ่งพิงอาศัยกันอีกด้วย ถึงจะดำรงคงอยู่ได้ การปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองเพียงอย่างเดียว โดยละเลยการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกย่อมไร้ผลฉันใด การเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกโดยไม่สนใจการจัดโครงสร้างใหม่ทางเศรษฐกิจการเมืองย่อมไม่สำเร็จประโยชน์ฉันนั้น

สันติภาพที่แท้จริง จึงเป็นองค์รวมแห่งความสัมพันธ์ในระดับต่าง ๆ ที่ไม่อาจแยกขาดจากกันได้ หากจำเป็นที่จะต้องมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างกัน และพึงดำเนินการไปพร้อมกัน เพื่อให้หนูนื่องไปด้วยกัน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นจะต้องเริ่มต้นด้วยการมองสันติภาพในแง่บวก เพราะสันติภาพเป็นอะไรมากกว่า การปลอดจากภาวะสงครามและการรบพุ่ง

บรรณานุกรม

Toffler, Alvin & Heidi, *War and Anti-War : Survival at the Dawn of the 21st Century* Warner, London, 1994.

“The politics of Peace” *The Economist* April 1-7, 1995.

Nelan, Bruce W. “The price of fanaticism” *Time* April 3, 1995.

Elmer-Dewitt “Rich vs. Poor” *Time* June 1, 1992.

“ทีดีอาร์ไอ:ข้าแหละเศรษฐกิจไทย ขยายตัวดีแต่ชาวบ้านจนลง” *มติชน* 23 ธันวาคม 2536.